

УДК 796.093.34:796.5

DOI <https://doi.org/10.24195/olympicus/2024-4.2>**Григорович Антон Михайлович**

старший викладач кафедри «Автомобілів та транспортної інфраструктури»

Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

ORCID ID: 0000-0001-5388-3159**Риженко Дар'я Юріївна**

здобувач вищої освіти третього рівня навчання

кафедри здоров'я, фітнесу та рекреації

Харківська державна академія фізичної культури

ORCID ID: 0009-0009-4113-3081

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЗМАГАНЬ ЗІ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

Актуальність роботи присвячена забезпеченню безпеки змагань зі спортивного туризму. Змагання зі спортивного туризму є популярним і видовищним видом спорту. Однак через свою специфіку вони можуть нести в собі потенційну небезпеку.

Проведення змагань зі спортивного туризму регламентують низка документів. Вони містять у собі деякі вимоги і рекомендації щодо забезпечення безпеки змагань. Але ці рекомендації не охоплюють усіх можливих небезпечних ситуацій та шляхів їх виникнення. За дотримання вимог безпеки під час проведення змагань несе відповідальність заступник головного судді змагань з безпеки.

Для полегшення його роботи запропоновано зібрати разом усі можливі шляхи виникнення небезпечних ситуацій, що можуть утворитися під час їхньої підготовки та проведення. Небезпечні ситуації можуть виникати на різних етапах підготовки змагань, та під впливом різних факторів. Загальний обсяг усіх можливих небезпечних ситуацій дуже великий. Це може створити труднощі в роботі людей, які забезпечують безпеку змагань.

Для полегшення їхньої роботи, зручності сприйняття інформації та повноти її охоплення пропонується систематизувати всі небезпечні ситуації за різними етапами підготовки та проведення змагань.

На основі багаторічних спостережень за перебігом підготовки, проведенням змагань та аналізі літературних джерел, що існують у споріднених галузях знань, пропонується структурувати весь зібраний матеріал у зручну для подальшої роботи форму.

В статті пропонується наступна структуризація етапів підготовки та проведення змагань: – попереднє планування змагань; – безпосередня підготовка до проведення змагань; – період проведення змагань; – дії після закриття змагань; – камеральне опрацювання результатів змагань.

Як другу шкалу градації пропонуються чинники виникнення небезпек: – людський фактор; – техніка; – середовище; і як окремий чинник виокремлюють групу ситуацій, пов'язаних із помилками під час визначення процедури проведення змагань. Для зручності сприйняття ці дані подано у вигляді таблиць. Використання отриманих таблиць спрощує роботу із забезпечення безпеки під час проведення змагань зі спортивного туризму. Даний підхід до розв'язання поставленого завдання було апробовано під час проведення Чемпіонатів України зі спортивного гірського туризму, де він отримав високу оцінку фахівців.

Ключові слова: *небезпека, чинник ризику, спортивний туризм, безпека змагань, забезпечення безпеки.*

Вступ. Спортивний туризм як вид спорту передбачає дві основні організаційні форми, а саме: проведення спортивних змагань на задалегідь обраному полігоні та безпосереднє проведення спортивних походів у реальних умовах. Будучи досить розвиненим і добре структурованим видом спорту, спортивний туризм об'єднує кілька різних напрямів, які по суті є самостійними

видами. Загалом «Правила спортивних змагань зі спортивного туризму» [5], що діють на сьогоднішній момент, виокремлюють 11 самостійних видів спортивного туризму.

Через специфіку виду спорту всі 11 видів спортивного туризму несуть у собі потенційну загрозу виникнення тих чи інших небезпек.

Одним із потенційно найнебезпечніших видів спортивного туризму необхідно розглядати заняття гірським тризмом. Специфіка занять гірським туризмом зумовлює роботи на полігонах, що мають значні перепади висот, де існує реальна небезпека падіння з великої висоти.

Таким чином, опрацювання питань, пов'язаних із забезпеченням заходів безпеки під час занять спортивним туризмом загалом, і гірським туризмом зокрема, є завданням, що потребує детального розгляду.

Безпосередню організацію та проведення змагань зі спортивного туризму – гірський туризм (далі – змагання зі спортивного гірського туризму) регламентують три основні документи. Насамперед загальні питання проведення змагань регламентують «Правила спортивних змагань зі спортивного туризму». Пункт 14 третього розділу цих правил безпосередньо регламентує питання безпеки і називається «Безпека змагань з техніки спортивного туризму». Однак вимоги, що містяться в ньому, досить обтічно розглядають питання комплексного забезпечення безпеки під час проведення змагань на всіх стадіях підготовки та проведення змагань, і здебільшого визначають відповідальність членів суддівської бригади, їхні права та обов'язки.

Наступним документом, що регламентує діяльність у питанні, що розглядається, є «Технічний регламент проведення спортивних змагань зі спортивного туризму (група спортивних дисциплін – «дистанція гірська»)» [6]. Даний документ містить вимоги та рекомендації щодо правильних та безпечних дій під час безпосереднього проведення спортивних змагань, проте теж не охоплює весь спектр питань забезпечення безпеки, особливо в частині їх підготовки.

Третім регламентуючим документом під час проведення змагань зі спортивного гірського туризму є умови змагань. Вони регламентують остаточні умови змагань, параметри дистанції, але не зачіпають безпосередні питання забезпечення безпеки. При тому всі вимоги та положення, що містяться в цих документах, не повинні суперечити постанові Кабінету Міністрів від 18 грудня 1998 року «Про порядок підготовки спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових та культурно-видовищних заходів» зі змінами від 30.04.2024 року [4], який слід розглядати як основний регламентуючий документ.

Мета та завдання. Сформувати цілісний комплексний підхід до забезпечення безпеки на всіх етапах планування, підготовки та проведення змагань зі спортивного гірського туризму з урахуванням усіх можливих чинників їх виникнення.

Визначити вимоги до умов забезпечення безпеки під час проведення спортивних змагань зі спортивного туризму, які містяться в документах, що безпосередньо регламентують сферу змагань зі спортивного туризму. Також визначити вимоги та рекомендації, які містяться в методичній літературі присвяченій проведенню загально-спортивних заходів [3; 7].

При цьому пропонується використовувати прийняті підходи та наявні напрацювання, що стосуються розв'язання поставленої задачі, які розглядаються в рамках наукових дисциплін, присвячених цій проблематиці.

З метою полегшення сприйняття і зручності в роботі представити отриманий матеріал у структурованому вигляді, що полегшує розуміння і подальшу роботу з ними з боку всіх зацікавлених осіб.

Методи дослідження. Використовуючи дані багаторічних спостережень за процесом планування і проведенням змагань зі спортивного туризму, було проведено аналіз суддівської документації, в якій фіксувалися проблеми, що виникали. Результати аналізу дали змогу визначити низку стандартних шляхів і чинників виникнення небезпечних ситуацій. Одночасно з цим було проведено бібліографічний пошук і аналіз літератури, що містить інформацію з цього питання, за результатами якого визначено загальні підходи, що були прийняті при розгляді цього питання. На основі отриманої інформації було визначено та структуровано всі можливі

шляхи та чинники виникнення розвитку небезпечних ситуацій під час проведення змагань зі спортивного туризму.

Результати дослідження. Існуючі на сьогоднішній момент розробки, присвячені цій тематиці, пропонують виокремлювати три основні групи чинників, які можуть призвести до виникнення ризиків, і, відповідно, мають прямий стосунок до питання забезпечення безпеки [1; 2]. Умовно можна визначити їх як:

- Людський чинник;
- Відмова технічної системи;
- Вплив навколишнього середовища.

Цю класифікацію досить докладно описано в спеціалізованій літературі, і вона містить конкретну деталізацію, можливі причини виникнення небезпек і відсотковий розподіл імовірності настання події відносно одна одної.

Зазначається, що в більшості випадків імовірність настання події, пов'язаної з людським чинником, становить 70–80% від загальної кількості подій, події, пов'язані з відмовою технічної системи, становлять приблизно 20–30%, а на частку подій, пов'язаних із чинниками довкілля, може припадати в середньому 10–15% від загальної кількості подій.

Стосовно цієї роботи визначимо, що до небезпек, пов'язаних із людським чинником, ми будемо відносити помилкові дії всіх учасників змагань.

З урахуванням специфіки спортивного гірського туризму як виду спорту до них слід віднести:

- Суддівську бригаду змагань. До них належать організатори, безпосередньо судді на дистанціях і постановники дистанції.
- Учасників змагань. Сюди відносяться спортсмени, які беруть участь у змаганнях, як в основному складі, так і запасні, тренери та представники команди, а також особи, які супроводжують команди.
- Глядачів та вболівальників. Тобто осіб, які цілеспрямовано спостерігають за перебігом змагань.
- Сторонніх осіб. До цієї категорії належать місцеві жителі, відпочивальники, суб'єкти господарської діяльності. Тобто особи перебування яких на місці проведення змагань не пов'язане з чинником проведення змагань.
- До чинників, пов'язаних із відмовою технічних систем віднесемо:
 - Відмови та порушення цілісності спорядження учасників і команд;
 - Відмови та порушення цілісності суддівського обладнання дистанції.
- До чинників, що належать до негативних впливів довкілля, умовимося відносити:
 - Безпосередньо природно-кліматичні чинники. До них насамперед віднесемо: холодний або тепловий вплив, опади, сильний вітер, туман та інші кліматичні чинники;
 - Стан полігону на місці проведення змагань. Сюди насамперед належать стан рельєфу на передбачуваному місці знаходження дистанції: стан місця для розміщення учасників, наявність питної води, місць для купання, зручних підходів до місця табору і від табору до дистанції змагань;
 - У разі проведення змагань у приміщеннях або на штучному рельєфі технічний стан приміщення або об'єкта, на якому проводяться змагання;
 - Санітарно-епідеміологічні чинники.

Для повнішого й логічнішого охоплення всіх можливих шляхів виникнення небезпечних ситуацій у цій роботі пропонується ввести ще одну умовну групу чинників ризику. До цієї групи віднесемо всі можливі ризики, пов'язані з можливими помилками, допущеними під час розроблення та регламентації проведення змагань. До них насамперед відносяться усі можливі помилкові рішення, ухвалені під час вибору місця проведення змагань, недоліками транспортної логістики, помилкові рішення в умовах і регламентуючих документах змагань.

Таким чином, у роботі пропонується виокремити чотири основні групи чинників ризику, які охоплюють усі можливі випадки їх виникнення:

- Людський чинник (Помилкові дії людини);
- Техніка (Відмови технічних систем та елементів);
- Середовище (Небезпечні явища навколишнього середовища);
- Процедури (Помилки допущені під час розробки регламентуючих та експлуатаційних документів і процедур).

• Одночасно з цим проглядається необхідність визначення можливості ризиків за всіма запропонованими групами чинників на різних етапах проведення змагань. Пропонується виокремити такі етапи в підготовці та проведенні змагань будь-якого рангу та класу:

- Попереднє планування змагань (визначення організаторів, термінів та місця проведення змагань);
- Безпосередня підготовка до проведення змагань (постановка дистанції);
- Період проведення змагань (робота на дистанціях);
- Дії після закриття змагань (зняття дистанцій);
- Камеральне опрацювання результатів змагань (дії після роз'їзду з місця проведення змагань).

Загальна практика планування і проведення змагань особливо маленького класу і рангу показує, що деякі з запропонованих етапів можуть не розглядатися організаторами змагань з погляду забезпечення безпеки, або їм може приділятися недостатня увага, у зв'язку з чим, деякі можливі шляхи виникнення небезпечних ситуацій залишаються недостатньо опрацьованими.

Наприклад, досить часто не беруться до уваги дії з оцінки елементів суддівського обладнання дистанції для визначення можливості їхнього подальшого використання на подальших змаганнях, що так само є одним із чинників гарантування безпеки на змаганнях, які плануються проводити в майбутньому.

Для повнішого охоплення та забезпечення зручності сприйняття пропонується звести в таблиці всі виявлені характерні випадки виникнення небезпечних ситуацій під час проведення

Таблиця 1

Етап попереднього планування змагань

Чинники		Характерний випадок виникнення небезпечної ситуації	
1.	Людський чинник	1.1	Підбір виконавців (організатори, ГСК, начальники і постановники дистанції)
		1.2	Юридичний та документальний супровід змагань
2.	Техніка	2.1	Загальний стан споруд / елементів рельєфу, на яких планується проведення змагань
3.	Середовище	3.1	Врахування природно-кліматичних чинників.
		3.2	Облік санітарно-епідеміологічних факторів
		3.3	Природоохоронні обмеження
		3.4	Обмеження, що накладаються суб'єктом підприємницької та ін. діяльності
4.	Процедури	4.1	Невідповідність заявлених завдань наявним можливостям
		4.2	Транспортна логістика

Таблиця 2

Етап безпосередньої підготовки до проведення змагань (постановка дистанції)

Чинники		Характерний випадок виникнення небезпечної ситуації	
1.	Людський чинник	1.1	Невиконання операторами посадових обов'язків
		1.2	Втручання сторонніх осіб (місцеві жителі, відпочивальники, суб'єкти господарської діяльності)
		1.3	Дії учасників змагань (тренер, представник, учасник, глядачі)
2.	Техніка	2.1	Загальний стан дистанції/маршруту
		2.2	Елементи суддівського обладнання дистанції
3.	Середовище	3.1	Недостатня підготовка полігону змагань
		3.2	Конкретні погодні умови
		3.3	Конкретний санітарно-епідеміологічний стан
4.	Процедури	4.1	Помилкові рішення в умовах проведення /маршрутному листі
		4.2	Помилкові рішення прийняті на показі дистанції

Таблиця 3

Етап проведення змагань (робота на дистанції)

Чинники		Характерний випадок виникнення небезпечної ситуації	
1.	Людський чинник	1.1	Невиконання операторами посадових обов'язків
		1.2	Втручання сторонніх осіб (місцеві жителі, відпочивальники, суб'єкти господарської діяльності)
		1.3	Дії учасників змагань (тренер, представник, учасник, глядачі)
2.	Техніка	2.1	Загальний стан дистанції/маршруту
		2.2	Елементи суддівського обладнання дистанції
		2.3	Елементи спорядження, що використовується учасниками змагань
3.	Середовище	3.1	Зміни в стані полігону змагань (дистанції, маршруту)
		3.2	Конкретні погодні умови
		3.3	Конкретний санітарно-епідеміологічний стан
4.	Процедури	4.1	Помилкові рішення щодо процедури проведення змагань (допуск до змагань, жеребкування, подача тактики)

Таблиця 4

Дії після закриття змагань (зняття дистанцій)

Чинники		Характерний випадок виникнення небезпечної ситуації	
1.	Людський чинник	1.1	Невиконання операторами посадових обов'язків
		1.2	Втручання сторонніх осіб (місцеві жителі, відпочивальники, суб'єкти господарської діяльності)
		1.3	Дії учасників змагань (тренер, представник, учасник, глядачі)
2.	Техніка	2.1	Загальний стан дистанції/маршруту
		2.2	Елементи суддівського обладнання дистанції
3.	Середовище	3.1	Зміни в стані полігону змагань (дистанції, маршруту)
		3.2	Конкретні погодні умови
4.	Процедури	4.1	Транспортна логістика

Таблиця 5

Етап камеральної обробки результатів змагань (дії після роз'їзду з місця проведення змагань)

Чинники		Характерний випадок виникнення небезпечної ситуації	
1.	Людський чинник	1.1	Оцінка дій операторів та учасників змагань
		1.2	Оцінка зручності полігону з точки зору втручання сторонніх осіб. (місцеві жителі, відпочивальники, суб'єкти господарської діяльності)
2.	Техніка	2.1	Оцінка придатності споруд/полігону для подальшого використання на наступних змаганнях
		2.2	Оцінка елементів суддівського обладнання дистанції для визначення можливості подальшого використання на наступних змаганнях
3.	Середовище	3.1	Оцінка стану умов розміщення учасників змагань
4.	Процедури	4.1	Оцінювання та аналіз виявлених помилкових рішень

змагань зі спортивного гірського туризму за чинниками виникнення (людський чинник, техніка, середовище, процедури) стосовно етапів підготовки та проведення спортивних змагань.

Запропоновані таблиці охоплюють увесь обсяг подій та ситуацій, що можуть призвести до виникнення та розвитку подій, пов'язаних із розвитком та виникненням небезпек на всіх етапах планування, підготовки та проведення змагань зі спортивного гірського туризму.

Представлений у таблицях матеріал являє собою укрупнений перелік питань забезпечення безпеки на різних етапах підготовки та проведення змагань зі спортивного гірського туризму.

Логічним і перспективним продовженням цієї роботи видається розроблення детальніших регламентуючих рекомендацій для всіх зацікавлених осіб, і, насамперед, членів суддівського корпусу. Так, наприклад, пункт 1.1 таблиці 2 «Невиконання операторами посадових обов'язків» вимагає детального розроблення посадових інструкцій для всіх осіб, які були задіяні на даному етапі проведення змагань. Так само потребують детальнішого опрацювання дій під

час виконання вимог пунктів 2 «Загальний стан дистанції/маршруту і використовуваного спорядження» таблиці 3. Такий самий підхід можна застосувати для деталізації практично всіх описаних у таблицях подій.

Наведені в таблиці напрацювання дають змогу забезпечити повне охоплення, структурувати та полегшити роботу в цій галузі.

Висновки. Проаналізувавши всі вимоги до забезпечення безпеки під час проведення змагань зі спортивного гірського туризму, які містяться в документах, що безпосередньо регламентують правила проведення змагань зі спортивного гірського туризму [4; 5; 6], вимоги, що містяться в спеціальній спортивній літературі, що присвячена загальним питанням забезпечення безпеки під час організації та проведення змагань різного рівня [3; 7], вироблено комплексний підхід з виявлення всіх ризиків і чинників виникнення несприятливих ситуацій. При цьому широко застосовували наявні підходи та напрацювання, описані в працях, присвячених питанням безпеки життєдіяльності людини та охорони праці [1; 2].

Розбивка всіх несприятливих можливих ситуацій за етапами підготовки та проведення, з одного боку, і за групами чинників виникнення, з іншого боку, дає змогу більш повно охопити весь необхідний обсяг інформації в зручному для сприйняття вигляді.

Представлена інформація призначена для полегшення роботи зацікавлених осіб, насамперед суддівського корпусу, на всіх етапах під час планування та проведення змагань різного рангу.

Також подана інформація може бути використана тренерами та представниками команд на етапі підготовки до участі в змаганнях.

Запропонований у роботі підхід до забезпечення безпеки під час занять спортивним туризмом був представлений і апробований під час проведення Всеукраїнського семінару суддів та тренерів команд з гірського спортивного туризму, який був проведений 23–26 лютого 2024 року гірською комісією Федерації спортивного туризму України, Спортивним комітетом України та Львівським позашкільним навчальним закладом «Туристично-краєзнавчий центр Княжий». Так само ці напрацювання пройшли апробацію при підготовці та проведенні XXVII чемпіонату України зі спортивного гірського туризму (особистий) і XXVIII чемпіонату України зі спортивного гірського туризму (командний). Викладений у статті підхід засвідчив зручність застосування та отримав високу оцінку як з боку осіб, що забезпечують безпеку змагань з боку суддівського корпусу, так і з боку осіб, що займалися забезпеченням проведення зазначених змагань.

Література:

1. Винокурова Л. Е., Васильчук М. В., Гаман М. В. Основи охорони праці. Підручн. для проф. техн. навч. закладів. 2-ге вид., допов., перероб. К.: Вікторія, 2001. 192 с.
2. Желібо Є. П., Заверуха Н. М., Зацарний В. В. Ж516 Безпека життєдіяльності. Навч. посіб. 6-е вид. К.: Каравела, 2008. 344 с.
3. Платонов В.М. Сучасна система спортивного тренування. К.: Перша друкарня, 2020. 704 с.
4. Постанова Кабінету Міністрів від 18 грудня 1998 року «Про порядок підготовки спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових та культурно-видавничних заходів URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2025-98-%D0%BF#Text> (дата звернення 22 жовтня 2024 р.)
5. Правила спортивних змагань зі спортивного туризму. Київ, 2021.
6. Технічний регламент проведення спортивних змагань зі спортивного туризму (група спортивних дисциплін – «дистанція гірська»).
7. Торяник В.М., Джинджоян В.В. Безпека туризму: навчальний посібник. За заг. ред. доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України О.В. Негодченка. Дніпро: ВНПЗ «ДГУ», 2018. 284 с.

References:

1. Vynokurova, L. E., Vasylichuk, M. V., & Haman, M. V. (2001). *Osnovy okhorony pratsi [Basics of labor protection]*. Kyiv: Viktoriia [in Ukrainian].
2. Zhelibo, Ye. P., Zaverukha, N. M., & Zatsarnyi V. V. (2008). *Zh516 Bezpeka zhyttiediialnosti [Life safety]*. Kyiv: Karavela. [in Ukrainian].
3. Platonov, V.M. (2020). *Suchasna systema sportyvnoho trenuvannia [Modern sports training system]*. Kyiv.: Persha drukarnia [in Ukrainian].
4. Postanova Kabinetu Ministriv vid 18 hrudnia 1998 roku «Pro poriadok pidhotovky sportyvnykh sporud ta inshykh spetsialno vidvedenykh mistiv dlia provedennia masovykh ta kulturno-vydovyshchnykh zakhodiv [Resolution of the Cabinet of Ministers of December 18, 1998 “On the procedure for preparing sports facilities and other specially designated places for holding mass and cultural events]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2025-98-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
5. Pravyla sportyvnykh zmahani z sportyvnoho turizmu [Rules of sports competitions in sports tourism]. (2021). Kyiv [in Ukrainian].
6. Tekhnichni rehlementy provedennia sportyvnykh zmahani z sportyvnoho turizmu (hrupa sportyvnykh dystsyplin – "dystantsiia hirska") [Technical Regulations for holding sports competitions in sports tourism (group of sports disciplines – “mountain tourism”)] [in Ukrainian].
7. Torianyk, V.M., & Dzhyndzhoian, V.V., (2018). *Bezpeka turizmu: navchalnyi posibnyk [Tourism security: a study guide]*. O.V. Nehodchenko (Ed). Dnipro: VNPZ «DHU» [in Ukrainian].

Grigorovich Anton, Ryzhenko Daria

SECURITY ISSUES DURING SPORTS TOURISM COMPETITIONS

The relevance of the work is devoted to ensuring the safety of sports tourism competitions. Sports tourism competitions are a popular and spectacular sport. However, due to their specific nature, they can carry potential danger.

A number of documents regulate the conduct of sports tourism competitions. They contain some requirements and recommendations for ensuring the safety of competitions. However, these recommendations do not cover all possible dangerous situations and ways of their occurrence. The Deputy Chief Safety Judge is responsible for compliance with safety requirements during the competition.

To facilitate its work, it is proposed to bring together all possible ways of occurrence of dangerous situations that may arise during the preparation and conduct of competitions. Hazardous situations can occur at different stages of competition preparation and under the influence of various factors. The total volume of all possible hazardous situations is very large. This can create difficulties in the work of people who ensure the safety of the competition.

Objective. To facilitate their work, ease of perception of information and completeness of its coverage, it is proposed to systematize all dangerous situations by different stages of preparation and holding of competitions.

Research methods: Based on many years of observation of the preparation, holding of competitions and analysis of literature sources existing in related fields of knowledge, it is proposed to structure all the collected material in a form convenient for further work.

Research results. The article proposes the following structuring of the stages of preparation and holding of competitions: – preliminary planning of the competition; – direct preparation for the competition; – the period of the competition; – actions after the closure of the competition; – desk review of the results of the competition.

As a second grading scale, the following hazard factors are proposed: – human factor; – equipment; – environment; and as a separate factor, a group of situations related to errors in determining the competition procedure is distinguished. For ease of perception, this data is presented in the form of tables. The use of these tables simplifies the work on ensuring safety during sports tourism competitions. This approach to solving the task was tested during the Ukrainian Championships in mountain sports tourism, where it was highly appreciated by experts.

Key words: *danger, risk factor, sports tourism, safety of competitions, ensuring safety.*